

FINNS DET EN FEMINISERING AV FATTIGDOMEN BLAND DE ÄLDRE I FINLAND? KÖNSSKILLNADER I FRÅGA OM OBJEKTIV OCH SUBJEKTIV FATTIGDOM BLAND ÄLDRE PERSONER I ÖSTERBOTTEN

Camilla Härtull: *PM, doktorand, Institutionen för socialvetenskaper, Åbo Akademi*

Mikael Nygård: *PD, docent, akademilektor i socialpolitik, Institutionen för socialvetenskaper, Åbo Akademi*

camilla.hartull@abo.fi, mikael.nygard@abo.fi

Janus vol. 22 (1) 2014, 35–52

Janus

Abstrakt

Under 2000-talet har fattigdomen bland äldre, och i synnerhet äldre kvinnors ekonomiska situation, aktualiserats i samhällsdebatten. I den här artikeln undersöks könsmissiga skillnader i fattigdom bland äldre för att öka förståelsen för denna problematik ur en finländsk synvinkel. Frågeställningen är dels huruvida skillnader i objektiv respektive subjektiv fattigdom existerar mellan äldre kvinnor och män, dels hur stor betydelse könsvariabeln, vid sidan av andra rimliga förklaringar, har för förekomsten av fattigdom bland äldre. Undersökningen grundar sig på material ut databasen Gerda 2010 och omfattar 65-, 70-, 75- och 80-åringar i Österbotten i Finland. Resultaten visar att det finns könskillnader till kvinnornas nackdel både när det gäller objektiv (dvs. inkomstbaserad) och subjektiv (dvs. upplevd) fattigdom, men att dessa skillnader är mindre påtagliga när det gäller den subjektiva fattigdomen.

Trots att fattigdomen bland finländska pensionärer har minskat drastiskt under 1900-talet till följd av ett allt mer effektivt pensionssystem (t.ex. Ritakallio 1994) och fattigdomsriskerna inom denna grupp är måttlig i europeisk jämförelse (Ahonen 2011), så äger fattigdomsproblematiken bland äldre fortfarande en hög grad av aktualitet i samhällsdebatten (se exempelvis YLE 2013). Dels hänger detta samman med att inkomstklyftorna i Finland sedan 1990-talet återigen börjat växa (jfr Immervoll och Richardson 2011), dels med att kvinnor i regel erhåller lägre pensioner som äldre (jfr Tuominen m.fl. 2011) och därmed löper en högre fattigdomsrisk än män i motsvarande ålder (Ahonen 2006; Rantala och Suoniemi 2007; Ahonen och Bach-

Othman 2009; Rantala, 2011). Vi kan alltså tala om en viss ”feminisering av fattigdomen” (jfr Brady och Kall 2008) som beror på att dagens äldre kvinnor inte har haft samma arbetsmarknadsanknytning eller inkomstnivå som män på grund av bland annat ett större familjeansvar eller en högre incidens av s.k. atypiska anställningar (Tuominen m.fl. 2011). Kvinnors yrkesverksamma liv har en tendens att splittras av föräldra- och vårdledigheter, deltidsarbeten, vikariat och korttidsanställningar. Därtill tenderar dagens äldre kvinnor präglas av ett annat strukturellt missförhållande som har med förändrade könsroller och ett förändrat arbetsmarknadsdeltagande att göra. Trots att kvinnornas andel av lönearbetet i regel ökade kraftigt under 1960- och 1970-talen, så kom de

kohorter av kvinnor som föddes under mellankrigstiden eller i början av 1900-talet aldrig att uppvisa samma deltagandegrad i lönearbete som de kohorter som föddes senare (t.ex. Jallinoja 1983; Jallinoja 1991; Julkunen 1994). Detta har gjort att de könsmissiga inkomstskillnaderna bland äldre, speciellt bland de äldre kohorterna, har utmålats som en av de stora utmaningarna för den finländska socialpolitiken under de närmaste åren (STM 2009).

Syftet med denna artikel är att vidga förståelsen av denna problematik, genom att undersöka könsmissiga skillnader gällande subjektiv respektive objektiv fattigdom bland äldre personer i Österbotten.¹ Artikeln använder sig av enkätdata insamlat år 2010 bland 65-, 70-, 75- och 80-åringar bosatta i 17 österbottniska kommuner (N=3260). Till skillnad från de nationella urvalsundersökningar som gjorts beträffande finländska pensionärens upplevda utkomstnivå (jfr Palomäki 2011), kan ifrågavarande enkätmaterial i praktiken betraktas som en totalundersökning med avseende på personer i ifrågavarande åldersgrupper. Artikelns utgångspunkt är, att det är viktigt att undersöka både objektiva och subjektiva aspekter av fattigdom, eftersom dessa två avspeglar olika dimensioner av en människas utkomstsituation och inte heller alltid behöver sammanfalla (jfr Kautto m.fl. 2009; Kangas och Ritakallio 2008). Med subjektiv fattigdom avses här huruvida en person själv upplever sig ha svårigheter med att få ekonomin att gå ihop, medan objektiv fattigdom avser huruvida ens bruttoinkomster understiger en viss fastställd summa.

Artikelns huvudsyfte kan spjälkas upp i två frågeställningar. För det första undersöks ifall könsmissiga skillnader i objektiv och subjektiv fattigdom existerar bland äldre personer i Österbotten, samt huruvida dessa skillnader även varierar mellan olika åldersgrupper. För det andra analyseras vilken betydelse könsvariabeln har vid sidan av andra möjliga förklaringar, då det gäller att förklara förekomsten av objektiv respektive subjektiv fattigdom bland äldre österbottningar. Vi vill med andra ord testa vilken roll könstillhörigheten spelar för äldres fattigdom genom att även kontrollera för andra möjliga förklaringar, som till exempel utbildning.

Artikeln kan därmed sägas komma med ett viktigt bidrag till forskningen om äldres inkomstsituation och därmed även till frågan om jämställdhet mellan äldre kvinnor och män i dagens Finland. Ifall äldre kvinnor löper högre fattigdomsrisik än äldre män, innebär detta en könsmissig orättvisa som till stor del skapas och upprätthålls av de finländska arbetsmarknads- och välfärdsstrukturerna. Detta är i så fall något som rimmar illa med den allmänt vedertagna idén om den "kvinnovänliga" välfärdsstaten (jfr Julkunen 2003).

Artikeln är uppbyggd på följande sätt. I nästa avsnitt presenteras artikelns teoretiska utgångspunkter jämte tidigare forskning inom området. I därpå följande avsnitt presenteras det använda datamaterialet och undersökningens tillvägagångssätt. I det nästsista avsnittet redogörs för resultaten av undersökningen, medan det sista avsnittet presenterar artikelns konklusioner.

FATTIGDOMENS FEMINISERING BLAND ÄLDRE – TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING

Fattigdom har en tendens att koncentrera sig till vissa ålderskategorier (Alcock 2006) och redan i början av 1900-talet associerade Rowntree (1901) fattigdom speciellt med barn- dom, tidig medelålder och ålderdom. Karaktärsfullt är dagens fattigdom mera splittrad mellan åldersgrupperna, men troligen är sambandet mellan fattigdom och barndom samt fattigdom och ålderdom fortfarande kännetecknande för fördelningen av fattigdom i alla industriländer. Den koppling som finns mellan fattigdom och hög ålder är inte heller en följd av åldern i sig, utan beror på sociala strukturer och socialpolitiska beslut som ökar risken för fattigdom bland pensionärer. (Alcock 2006.)

Förutom att fattigdom kan förknippas med hög ålder, är den i hög grad också ett kvinnligt problem. Uppskattningsvis 70 % av världens fattiga utgörs enligt *UN Women* (u.å.) av kvinnor. Förutom att fattigdomen är ojämnt fördelad mellan kvinnor och män, är såväl dess orsaker som dess följder starkt relaterade till individens könstillhörighet. Eftersom ojämlikhet mellan könen existerar både i alla samhällen och på alla nivåer inom ett samhälle, lider kvinnorna också i högre grad av konsekvenserna av fattigdom. I diskussionen om den ojämlika fördelningen av fattigdom glöms dessutom den subjektiva upplevelsen av fattigdom ofta bort. Kvinnor och män har olika uppfattningar om vad fattigdom är och det finns risk för att den kvinnliga fattigdomen underskattas, om man inom fattigdomsforskningen inte beaktar even-

tuella ojämlikheter inom hushållen eller kvinnornas egna upplevelser av fattigdom. (Lister 2004; Kabeer 2003.)

Fattigdom bland kvinnor är ingen ny företeelse. I slutet av 1970-talet myntades uttrycket ”fattigdomens feminisering” som en reaktion på det faktum att fattigdomsriskerna för kvinnor hade ökat betydligt i relation till hur utvecklingen såg ut för män (Lister 2004; Bianchi 1999). Än idag utgör fattigdomens feminisering en realitet bland människor i arbetsför ålder, för att inte tala om äldre personer bland vilka problemet tycks växa – även i välbärgade västerländska demokratier (Brady och Kall 2008).

Åsikterna om vad som ligger bakom de stora skillnaderna i fattigdomsriskerna mellan äldre kvinnor och män går delvis i sär, och orsakerna till skillnaderna har sökts i såväl antal år i arbetslivet och storleken på tidigare löneinkomster, som boendesätt som pensionär. Mellan 1970- och 1990-talet hade kvinnor uppnått samma nivå som män då det gäller utbildning och arbetsmeriter, varför skillnaderna i löneinkomster till männens fördel inte förklaras av skillnader i humankapital, utan av det faktum att kvinnor och män väljer att arbeta inom olika yrkesområden och näringsgrenar. Löneskillnaderna påverkas också av att män i högre grad än kvinnor arbetar en längre tid för samma arbetsgivare, samtidigt som kvinnorna oftare har kortvarigare arbeten. Konsekvenserna av löneskillnader och avbrott i arbetskarriär på grund av familjelivet innebär lägre arbetspensioner för kvinnorna. (Orloff 2009; Gough 2001.) Trots att kvinnor i allt högre grad förvärvsarbetar, finns det mycket som talar för att kvinnor även i framtiden kommer att ha lägre inkom-

ster än män efter att de gått i pension. Kvinnor tenderar ha en oregelbunden arbetslivsbakgrund, som bland annat i jämförelse med männens arbetsliv innefattar mer deltidsarbete och mindre löneinkomster, samtidigt som kvinnorna inte ägnar sig åt privat pensionssparande i samma omfattning som män. (Middleton 2002.) Man kan dock inte dra direkta paralleller mellan kvinnors svagare band till arbetslivet och högre fattigdomsrisk som äldre. Om utfört förvärvsarbete under de arbetsföra åren direkt påverkade risken för att utsättas för fattigdom senare i livet, borde skillnaderna i fattigdomsriskn könen emellan vara störst i de länder där kvinnornas deltagande i förvärvsarbete varit betydligt lägre än männens. Så är dock inte fallet. I stället är könsskillnaderna i fattigdom mycket högre i Finland och Sverige, där det varit allmänt för kvinnor att förvärvsarbeta, jämfört med övriga mellan- och sydeuropeiska länder. Könsskillnaderna i fattigdom bland äldre förklaras därmed inte direkt av skillnader i tidigare arbetsliv. Däremot har boendesättet en avgörande betydelse för risken att drabbas av fattigdom. I länder där äldre kvinnor ofta lever i stora hushåll, är könsskillnaderna i fattigdom inte så markanta, som i länder där de äldre kvinnorna i stor utsträckning bor ensamma. (Ahonen och Bach-Othman 2009; Ahonen 2006.)

Vad avses då egentligen med fattigdom? Få socialpolitiska begrepp är så mångfacetterade och svårgripbara som just detta. Detta gäller inte bara den fattigdomsforskning som görs inom de ”rika” industriländerna i västvärlden, utan innebär ännu större problem när vi kommer till frågor om global fattigdom (jfr Gordon och Spicker 1998).

Svårigheten består inte bara av att finna lämpliga kriterier eller metoder för att mäta fattigdom, utan har även att göra med att det finns många olika sätt att tolka fattigdom på. Det finns idag en rad olika ansatser inom fattigdomsforskningen och man kan dra en grov skiljelinje mellan definitionen av fattigdom som absolut eller relativ (jfr Kangas och Ritakallio 2008). I den absoluta definitionen av fattigdom, utgår man ifrån att det finns en viss minimiinkomst som krävs för att garantera en människas fysiska funktionsförmåga. Följaktligen är den människa fattig vars inkomster understiger denna nivå. En absolut definition av fattigdom kan te sig klar och tydlig, men är inte helt oproblematisk eftersom synen på vad utkomsten egentligen bör bestå av varierar över tid och rum. I och med denna föränderlighet är det absoluta fattigdomsbegreppet i slutändan ändå relativt till sin karaktär. Det är också utifrån detta relativa synsätt som fattigdom numera oftast definieras. Med relativ fattigdom avses inte enbart avsaknad av de resurser som behövs för den fysiska funktionsförmågan, utan också avsaknad av möjligheten till socialt agerande i enlighet med samhällets normer.

Fattigdom kan alltså tolkas både absolut och relativt, men också när det gäller att fastställa gränsen för existensminimum och återge fattigdomen i siffror, är tillvägagångssätten flera. Kriterierna för fattigdom kan fastställas antingen med inkomster eller levnadsstandard som utgångspunkt, dvs. indirekt respektive direkt, eller också med metoder som kombinerar de båda utgångspunkterna. (Kangas och Ritakallio 2008.) I jämförelser inom EU används den indirekta

metoden, vilken utgår från en relativ inkomstgräns vid 60 % av den nationella disponibla medianinkomsten efter sociala överföringar (Europeiska kommissionen u.å.). Det vanligaste måttet på fattigdom är fattigdomsrisk, vilken anger andelen fattiga av samtliga i en given befolkningsgrupp. Fattigdomsrisk som mått är lätt att använda och förstå, men om inte alla hushållsmedlemmar åtnjuter samma nivå av välfärd krävs att fattigdomen mäts individuellt för att resultaten ska vara sanningsenliga. (Khandker och Haughton 2009.)

Vad inkomstskillnader mellan könen i Finland beträffar, har pensionärer inte uppmärksammats i lika hög grad som den arbetsföra befolkningen (Ahonen och Bach-Othman 2009). En longitudinell undersökning gjord mellan åren 1966 och 1990, visar ändå att fattigdomsgraden ända fram till början av 1980-talet var högre bland ensamstående äldre män än bland ensamstående äldre kvinnor. Därefter bytte grupperna plats och fattigdomsgraden förblev högre bland ensamstående äldre kvinnor. Orsaken till förändringen har ansetts vara bland andra nedskärningarna i folkpensionen, vilka främst drabbat kvinnorna. För männen har nedskärningarna kompenseras av förvärvsbaseerade pensionsförmåner. Utvecklingen av det finländska pensionssystemet resulterade i alla fall i en avsevärd sänkning av fattigdomsgraden hos både kvinnor och män mellan åren 1966 och 1990. (Jäntti m.fl. 1996.)

I början av 1990-talet förbättrades pensionärernas ekonomiska ställning i relation till den övriga befolkningen. Anledningen till detta var den ekonomiska depressionen som hade en stäv-

jande effekt på inkomstutvecklingen överlag. När det ekonomiska läget åter började förbättras i slutet av 1990-talet började pensionerna halka efter i den allmänna inkomstutvecklingen. Trots att utkomstproblemen för äldre kvinnor inte blev lika allvarliga som de var i början av 1990-talet, började ändå deras relativa inkomstnivå försvagas i början av 2000-talet. Svårast var situationen för ensamstående kvinnor som fyllt 75, bland vilka fattigdomsrisk var 29,3 % år 2004. För ensamstående män i samma ålderskategori var siffran 12,2 %. För både kvinnor och män som inte bodde ensamma var fattigdomsrisk lägre, eller 9,5 respektive 7,5 %. (Rantala och Suoniemi 2007.) Statistikcentralens inkomstfördelningsstatistik (refererad av Rantala 2011) visar år 2009 på en ännu högre fattigdomsrisk bland 75 år fyllda ensamstående; nästan 33 % för kvinnor och närmare 22 % för män. Jämförelser av förekomsten av fattigdom bland äldre visar också på att fattigdomsrisk ökar med åldern för kvinnorna som grupp, medan mönstret är mer otydligt vad gäller män (Rantala och Suoniemi 2007; Ahonen 2006). Enligt Ahonen (2006) ligger förklaringen till fenomenet i att det är färre äldre män än kvinnor som lever ensamma. Dessutom är dödligheten högre bland män med sämre ekonomi, varför de män som lever länge ofta har det bättre ställt ekonomiskt.

Även i övriga västvärlden har fattigdomsgraden bland pensionärer i gemmen minskat de senaste årtiondena. Att andelen fattiga ökar, ju äldre personer som studeras, tenderar ändå vara ett mönster som går igen i alla västerländska demokratier. Det samma gäller det faktum att äldre kvinnor, och

i synnerhet de som är ensamstående, i högre grad än män i samma ålder och boendesituation är drabbade av fattigdom. (se t.ex. Smeeding och Sandström 2005; Shaw och Lee 2005; Ahonen och Bach-Othman 2009.) De få länder, så som Island och Nya Zeeland, som inte följer ovan beskrivna mönster med högre fattigdomsrisk bland äldre kvinnor, har även generellt sett låg fattigdomsrisk bland pensionärer. Av de 30 länder som ingick i OECD år 2008 stod de största skillnaderna i fattigdom mellan äldre kvinnor och äldre män ifrågasättande år att finna i Irland, Finland och Norge. (OECD 2011).

DATAMATERIAL OCH METODER

I den här artikeln undersöks och diskuteras fattigdom ur en objektiv och en subjektiv synvinkel. Med objektiv fattigdom avser vi den fattigdom som mäts med faktiska inkomster som utgångspunkt, medan subjektiv fattigdom representerar de äldres egen uppfattning om sin ekonomiska situation. De metoder vilka mäter fattigdom utgående från inkomster, beskrivs av Kangas och Ritakallio (2008) som i viss mån odemokratiska, eftersom det sist och slutligen är forskarna som avgör vilka som är fattiga. Genom att använda sig av den subjektiva metoden, där respondenterna själva avgör om de är fattiga, ger man också de mindre bemedlade chansen att få sina röster hörda. Vi har valt att mäta fattigdom både objektivt och subjektivt, dels för att de båda synsätten representerar var sin sida av verkligheten, dels för att vi ska kunna jämföra resultaten för fattigdom fastställd på basen av inkomsternas storlek, med

fattigdom dikterad av respondenternas upplevelser.

Med utgångspunkt i de teorier och de forskningsresultat om fattigdom bland äldre som här presenterats, kan man förvänta sig att fattigdom i regel är vanligare bland äldre kvinnor i Österbotten än bland män, och att detta gäller både objektiv och subjektiv fattigdom. Man kan även förvänta sig att könsvariabeln spelar en stor roll jämsides andra variabler, då man analyserar förklaringar till förekomsten av fattigdom bland äldre.

Undersökningen baserar sig på data om äldres levnads- och hälsoförhållanden i svenska Västerbotten och finländska Österbotten, vilka insamlades inom ramen för det s.k. GERDA-projektet² (Gerontologisk Regional Databas och Resurscentrum) år 2010 (se närmare Wentjärvi, Sund och Pellfolk 2012). Den här artikeln begränsar sig till det österbottniska datamaterialet och omfattar således 3240 personer i åldern 65, 70, 75 och 80 år (födda 1945, 1940, 1935 och 1930). För att undvika en överrepresentation av äldre i landsbygdskommuner sändes frågeformuläret till varannan person (i respektive åldergrupp) bosatt i staden Vasa. Den totala svarsprocenten för enkäten var 63,9. I det svenskspråkiga Österbotten var svarsprocenten 61,5 och i det finskspråkiga Österbotten 52,9. (Wentjärvi m.fl. 2012; Herberts 2011.) De respondenter som låtit bli att svara på någon av de frågor som utgjorde variabler i undersökningen gallrades bort från samplet, varefter 2746 undersökningsobjekt återstod.

Som ett första steg i den empiriska designen kartlades den subjektiva och ob-

jektiva fattigdomsgraden bland kvinnliga och manliga äldre i Österbotten. Därefter genomfördes multivariata regressionsanalyser för att testa sambandet mellan kön och förekomsten av subjektiv respektive objektiv fattigdom, samtidigt som vi kontrollerade för inverkan av andra faktorer, såsom socioekonomisk ställning.

Beroende variabler i undersökningen är objektiv respektive subjektiv fattigdom. Dessa binära variabler har bildats av två av undersökningsmaterialets frågor som rör respondenternas ekonomi: månadsinkomst före skatt samt upplevelsen av att få sin ekonomi att gå ihop. Frågornas ursprungliga ordalydelse var: "Vilken är din månadsinkomst före skatt?" samt "Får du din ekonomi att gå ihop?". Svarkategorierna bestod för inkomstfrågans del av "1=0-1000 euro, 2=1001-1500 euro, 3=1501-2000 euro, 4=mer än 2000 euro" samt för upplevelsefrågans del av kategorierna "1=utan svårighet, 2=med viss svårighet, 3=ganska svårt, 4=mycket svårt".

Respondenter vars månadsinkomst före skatt är högst 1000 euro har klassificerats som objektivt fattiga, medan de vars inkomster överstiger 1000 euro klassificerats som objektivt icke-fattiga. Vid den allmänt etablerade fattigdomsgränsen, satt vid 60 % av den disponibla medianinkomsten per konsumtionsenhet, kan enligt Finlands officiella statistik (2008) de personer som förtjänar under 13 800 euro i året klassas som låginkomsttagare. Fördelat på tolv månader blir summan 1150 euro. Denna fattigdomsgräns har inte som sådan kunnat tillämpas i den här undersökningen eftersom GERDA-datumaterialet presenterar bruttoinkomster, upp-

gifterna är på individnivå och variabeln därtill är kategorisk. Inte desto mindre har den allmänt etablerade fattigdomsgränsen fått utgöra en generell riktlinje för vår gränsdragning för objektiv fattigdom. Genom att sätta gränsen vid 1000 euro (alternativet hade varit 1500 euro), riskerar vi inte att överdriva andelen fattiga, samtidigt som summan ligger närmare den fulla folkpensionen, som också ibland används som fattigdomsgräns (se t.ex. Gustafsson och Uusitalo, 1990).

Respondenter som i sina svar uppgett sig få sin ekonomi att gå ihop med "viss svårighet" eller anser detta vara "ganska svårt" eller "mycket svårt", har klassificerats som subjektivt fattiga, medan respondenter som svarat att de får sin ekonomi att gå ihop utan svårighet har klassificerats som subjektivt icke-fattiga. Det andra alternativet gällande gränsdragningen för subjektiv fattigdom hade varit att endast klassificera dem som tycker det är svårt eller mycket svårt att få ekonomin att gå ihop som fattiga. European Social Situation Observatory (u.å.) rapporterar andelen subjektivt fattiga både med och utan personer med vissa svårigheter att få ekonomin att gå ihop. Vi har valt att följa det första sättet och i gruppen fattiga, därmed inkludera även respondenter som upplever sig ha vissa svårigheter med ekonomin.

I regel har fattigdomsmätningar utgått från hushållets inkomster, både när det gäller mätningar av den objektiva och den subjektiva, upplevda, fattigdomen (Rantala 2011; Palomäki 2011; Kautto m.fl. 2009). När det gäller mätandet av objektiv inkomstfattigdom har det brukliga varit att utgå från registerdata

och mäta den ekvivalenta disponibla inkomsten, som tar hänsyn till hushållets antal medlemmar och struktur (jfr Kautto 2011). När det gäller subjektiv fattigdom, dvs. om människor upplever att de får utkomsten att räcka till i vardagen, har frågan även här oftast utgått från hushållet som helhet (Palomäki 2011; Kautto m.fl. 2009). Detta är inte förfaringssättet i denna undersökning; eftersom frågorna i GERDA-enkäten gäller de personliga bruttoinkomsterna samt huruvida man får de ekonomiska resurserna att räcka till. Denna diskrepans mellan GERDA-enkäten och övriga fattigdomsmätningar får givetvis vissa konsekvenser för resultaten. För det första blir resultaten inte jämförbara med resultat från undersökningar där man mätt hushållets ekvivalenta disponibla inkomst eller där man bitt respondenterna ta ställning till huruvida hushållet som helhet klarar sin vardagliga ekonomi. För det andra innebär enkätundersökningar att det är tänkbart att respondenter kan skatta sin bruttoinkomst fel eller att de helt enkelt inte vet vad de ska räkna som bruttoinkomst. För det tredje innebär användningen av en kategorisk variabel för den objektiva fattigdomsindikatorn att fastställningen av fattigdomsgränsen försvårats, samtidigt som resultaten för fattigdomsriskerna är beroende av vilken gräns som används.

Speciellt problematiskt i denna undersökning är den kategori av respondenter vars inkomster ligger mellan 1001 och 1500 euro. Inkomstskillnaderna inom denna grupp innebär, att i en undersökning där fattigdomsgränsen skulle sättas vid 60 % av den disponibla medianinkomsten, skulle individerna med de lägsta inkomsterna inom denna

kategori klassificeras som fattiga, medan kategorins högre inkomstagare inte skulle göra det. Även då det gäller subjektiv fattigdom påverkas resultaten av vilka kategorier som klassificerats som fattiga. I denna undersökning innebär det att andelen subjektivt fattiga kommer att bli högre, än ifall de respondenter som anser sig ha vissa problem med att få ekonomin att gå ihop inte hade klassificerats som fattiga.

Eftersom syftet med undersökningen är att se på skillnaderna i förekomsten av fattigdom mellan kvinnor och män, samt att granska vilken förklaringskraft kön har för denna förekomst, är kön självskrivet som en av de oberoende variablerna. Övriga oberoende variabler är utbildningsnivå, boendesätt, modersmål och hälsotillstånd.³ Med dessa variabler som tar fasta på socioekonomisk ställning, hälsa och språkgrupp, är det möjligt att kontrollera hur robust effekten av könstillhörighet är. Valet av kontrollvariabler dikterades dels av tillgången till ändamålsenliga variabler i GERDA-datamaterialet, dels av att man i tidigare studier (t.ex. Ahonen och Bach-Othman 2009; Rantala och Suoniemi 2007) använt sig av ungefär likadana förfaringssätt. De ursprungliga svaren från GERDA-enkäten angående frågor om utbildning, boende och hälsa har kodats om. Efter att datamaterialet begränsats och variablerna kodats om, kommer vi därmed att undersöka förekomsten av objektiv och subjektiv fattigdom bland kvinnor och män i fyra olika ålderskategorier, samt att granska förklaringskraften dels för enbart kön, dels för kontrollvariablerna modersmål, utbildning, boende och hälsa.

RESULTAT

Artikelns första frågeställning gällde förekomsten av fattigdom bland äldre österbottningar och de könsmässiga skillnader som eventuellt finns i fråga om detta. Precis som vi förväntade oss utgående ifrån teori och tidigare forskning, visar analysen av GERDA-datamaterialet att fattigdom tycks vara betydligt vanligare bland äldre österbottniska kvinnor än bland män. Av tabell 1a framgår andelen objektivt och av tabell 1b andelen subjektivt fattiga inom respektive svarskategori.

Jämförelsen av förekomsten av fattigdom ("fattigdomsrisk") mellan könen i tabell 2 visar att andelen fattiga kvinnor är större än andelen fattiga män i alla de fyra ålderskategorierna. Detta gäller såväl den objektiva som den subjektiva fattigdomen. Förklaringen till högre fattigdom bland de österbottniska kvinnorna kan åtminstone delvis ligga i att det arbete dessa har utfört till stor del skett i hemmen. I Österbotten har jordbruket också varit en betydande näringsgren, som förmodligen många av undersökningens äldsta kvinnor arbetat inom. I och med att jordbruket, speciellt under den tid som dessa kvinnor fått sin utkomst av den, sällan erbjudit näringsidkaren i fråga stor ekonomisk välfärd, är det naturligt att inkomsterna för dessa kvinnor på äldre dagar förblivit låga. För båda könen gäller också att andelen objektivt fattiga är störst bland undersökningens äldsta respondenter, dvs. de som vid undersökningstillfället var 80 år (födda 1930) medan motsvarande andel är mindre för de yngre kohorterna, vilket innebär att den är lägst bland 65-åringar (födda 1945). Det samma gäller även för subjektiv fattigdom, med undantaget att kvinnor i ål-

derskategorin 75 uppvisar den största andelen fattiga. Det förefaller sålunda finnas större skillnader i pensionsinkomster och upplevd köpkraft bland kvinnor och män tillhörande de mellankrigstida kohorterna, än vad som är fallet för de kohorter som föddes direkt efter Finlands krig. Detta resultat ligger i linje med tidigare forskning (Rantala och Suoniemi 2007) och visar på förekomsten av en möjlig strukturell förfördelning av kvinnor, i termer av tidigare arbetskraftsdeltagande och därmed även pensionsinkomster. För båda könen gäller dessutom att andelen personer som upplever sig vara fattiga är större, än andelen som objektivt sett är det inom de tre lägsta ålderskategorierna, medan undersökningens äldsta kvinnor och män inte upplever sig vara fattiga i så hög grad som det objektiva måttet anger. Detta visar klart att ekonomiska svårigheter är ett faktum också för människor vars inkomster inte underskrider existensminimum. Att den subjektiva fattigdomen är lägre än den objektiva bland undersökningens äldsta personer, kan ha sin förklaring i att behovet av att konsumera minskar med åren. Det är också möjligt att undersökningens äldsta är vana vid en lägre konsumtionsnivå än de yngre. Vidare kan det tänkas vara så, att människan blir mer förnöjsam med åldern, vilket kan påverka resultaten. Det kan också finnas utgifter som de äldre på grund av sin ålder avstår ifrån, exempelvis utgifterna för att resa eller äga en bil. Bland undersökningens yngsta kan det också finnas personer som fortfarande har lån att betala och därmed upplever det svårare att få pengarna att räcka till, även om de objektivt sett inte är fattiga.

Tabell 1a. Andelen objektivt fattiga äldre österbottningar i respektive svarskategori, %

	Kvinnor				Män			
	65 år	70 år	75 år	80 år	65 år	70 år	75 år	80 år
Modersmål								
Svenska	33,2	37,1	43,6	51,3	12,8	17,9	24,6	45,8
Finska	29,1	31,7	44,2	50,8	10,4	17,1	14,8	24,4
Utbildning								
Låg	42,6	46,8	49,1	58,4	15,6	26,1	32,2	50,0
Mellan/Hög	25,5	27,5	39,1	41,4	8,8	10,6	11,0	25,2
Boende								
Äkta hälft/Sambo	34,6	40,2	57,7	60,9	11,3	17,6	18,4	38,0
Ensam	18,2	20,4	27,7	41,7	20,7	11,1	26,3	34,2
På annat sätt	29,2	39,1	21,7	59,3	6,8	35,0	60,0	50,0
Hälsa								
Någorlunda/Dålig	40,6	39,9	52,2	57,2	21,1	27,4	24,2	42,1
God	30,9	39,4	39,3	39,0	7,9	13,0	17,3	39,7
Utmärkt/Mycket god	24,3	24,2	31,3	46,8	8,0	11,9	19,8	16,7
Antal personer totalt	616	314	311	262	525	284	261	173

Tabell 1b. Andelen subjektivt fattiga äldre österbottningar i respektive svarskategori, %

	Kvinnor				Män			
	65 år	70 år	75 år	80 år	65 år	70 år	75 år	80 år
Modersmål								
Svenska	38,2	36,1	42,7	43,9	37,8	31,8	38,5	34,4
Finska	41,1	46,1	50,6	46,7	35,9	34,3	35,2	42,3
Utbildning								
Låg	46,2	47,5	49,1	50,6	46,4	37,3	42,7	50,9
Mellan/Hög	36,3	36,5	43,2	37,6	29,3	29,3	32,6	23,3
Boende								
Äkta hälft/Sambo	36,4	37,0	39,3	39,8	35,2	32,2	35,6	35,6
Ensam	48,2	46,6	56,7	48,1	58,6	33,3	39,5	47,4
På annat sätt	52,1	52,2	39,1	51,9	29,5	40,0	70,0	25,0
Hälsa								
Någorlunda/Dålig	57,5	52,7	52,2	47,6	49,4	43,6	49,2	45,5
God	34,0	40,4	40,2	40,3	38,9	26,1	29,8	27,6
Utmärkt/Mycket god	31,3	25,8	40,0	42,6	25,4	28,4	29,7	23,3
Antal personer totalt	616	314	311	262	525	284	261	173

Tabell 2. Fattigdomsriskerna samt oddskvoten för objektiv och subjektiv fattigdom bland äldre i Österbotten år 2010

Objektiv fattigdom				
	65-åringar	70-åringar	75-åringar	80-åringar
Kvinnor, %	31,2	34,7	43,8	51,1
Män, %	11,9	17,6	20,6	37,8
Odds kvot (CI)	3,37 (2,48-4,62)	2,49 (1,71-3,72)	3,00 (2,09-4,31)	1,72 (1,16-2,53)
Justerad odds kvot (CI)	4,23 (3,04-5,86)	3,07 (2,05-4,59)	3,91 (2,64-5,86)	2,13 (1,38-3,32)
Kvinnor totalt	616	314	311	262
Män totalt	525	284	261	173
Subjektiv fattigdom				
	65-åringar	70-åringar	75-åringar	80-åringar
Kvinnor, %	39,6	40,6	46,0	45,0
Män, %	37,1	32,8	37,1	37,3
Odds kvot (CI)	1,11 (0,88-1,42)	1,40 (0,99-1,95)	1,44 (1,04-2,02)	1,38 (0,93-2,04)
Justerad odds kvot (CI)	1,14 (0,89-1,48)	1,33 (0,93-1,88)	1,16 (0,80-1,65)	1,18 (0,77-1,82)
Kvinnor totalt	616	314	311	262
Män totalt	525	284	261	173

Fattigdomsriskerna anger andelen fattiga kvinnor och män inom respektive åldersgrupp. Den logistiska regressionsanalysen av könets betydelse för fattigdom har utförts separat för varje åldersgrupp samt separat för objektiv och subjektiv fattigdom. För både objektiv och subjektiv fattigdom har två analyser gjorts. I den första kontrolleras endast effekten av könsvariabeln (framgår i tabellen som oddskvoten för kvinnor i förhållande till män), i den andra kontrolleras effekten av könsvariabeln om man samtidigt beaktar effekten av samtliga kontrollvariabler, dvs. utbildning, boende, modersmål och hälsa (framgår i tabellen som justerad odds kvot för kvinnor i förhållande till män). Resultaten presenteras som exponenten av B-koefficienten, inom parentes det 95-procentiga konfidensintervallet.

Av tabell 1a framgår oväntat att andelen objektivt fattiga kvinnor är lägre bland ensamstående än bland gifta eller samboende. Det samma gäller för männen i ålderskategorierna 70 respektive 80 år. Resultaten är överraskande med tanke på att tidigare forskning visar att fattigdomsriskerna i regel är högre bland ensamstående än bland personer som bor i flerpersonshushåll (se t.ex. Rantala, 2011; Rantala och Suoniemi, 2007). Att

resultaten inte stämmer överens med tidigare forskning har högst troligen sin förklaring i att den objektiva fattigdomen i den här undersökningen inte mätts på likadant sätt som varit brukligt i andra undersökningar (jfr Kautto 2011). Det är också tänkbart, om än inte så sannolikt, att detta förfaringsätt kan tänkas ha lett till felskattningar, t.ex. på grund av att respondenterna inte räknat med alla inkomster eller att

de helt enkelt har glömt sin exakta inkomst.

Den andra frågeställningen handlade om vilken roll könstillhörigheten sist och slutligen spelar, då man samtidigt kontrollerar för andra möjliga förklaringar, såsom socioekonomisk ställning. Såsom den multivariata analysen av förklaringar till objektiv, jämte subjektiv fattigdom (se tabell 2) visar, framstår könstillhörigheten som en viktig förklaring till förekomsten av fattigdom, även när man samtidigt kontrollerar för inverkan av andra variabler. Den logistiska regressionsanalysen av könets inverkan på förekomsten av objektiv och subjektiv fattigdom visar, att kvinnor genomgående löper större risk för såväl objektiv som subjektiv fattigdom än vad män gör, även om skillnaderna är större för den förra typen av fattigdom än vad den är för den senare. Av tabell 2 framgår, att då man analyserar effekten av enbart könsvariabel, är t.ex. oddset för objektiv fattigdom 3,37 gånger så stor för kvinnorna jämfört med männen i åldersgruppen 65, medan den är 1,72 gånger så stor för kvinnorna jämfört med männen i åldersgruppen 80.

Detta mönster kvarstår och till och med förstärks, när man förutom könsvariabel samtidigt analyserar effekten av övriga variabler, dvs. utbildning, boendesätt, modersmål och hälsa. Om man beaktar effekten av samtliga kontrollvariabler, är oddskvoten för objektiv fattigdom för kvinnorna i alla ålderskategorier något högre än vad den är, ifall man endast beaktar effekten av könsvariabeln. Oddskvoten för objektiv fattigdom är då 4,23 för kvinnorna i åldern 65 och 2,13 för kvinnorna i den äldsta åldersgruppen.

Går man över till resultaten för subjektiv fattigdom och endast tar kön i beaktande, är oddskvoten 1,11 för kvinnor i åldersgruppen 65, medan den är något högre för kvinnorna i de övriga åldersgrupperna. Skillnaderna är dock inte statistiskt signifikanta.

När alla kontrollvariabler införs i analysen för subjektiv fattigdom, är också oddset för att man ska uppleva sig vara fattig högre, om man är kvinna jämfört med om man är man, oavsett ålder. Oddskvoten för subjektiv fattigdom för kvinnor är dock lägre för de tre högsta åldersgrupperna om man beaktar alla kontrollvariabler, jämfört med vad den är om man endast beaktar kön. Resultaten för kön är inte statistiskt signifikanta.

Som intressant kan man betrakta den del av resultaten, av vilka framgår att könsskillnaderna är mycket mindre i fråga om subjektiv fattigdom än i fråga om objektiv fattigdom. Detta gäller undersökningens alla åldersgrupper, såväl när man endast beaktar könet, som när man beaktar effekten av kontrollvariablerna. Med andra ord verkar kvinnorna inte ha svårigheter med att få ekonomin att gå ihop i lika hög grad som männen. Förklaringen kan ligga i att männen tidigare i livet intagit rollen som familjeförsörjare och ännu på äldre dagar upplever sig bära det största ansvaret för ekonomin. Det är också möjligt att männen tar hand om de större utgifterna i hemmet, medan kvinnorna oftare sköter hushållskassan, som är lättare att vara sparsam med. Härvidlag kan man också dra paralleller till den dolda kvinnliga fattigdomen som Lister (2004) skriver om, och som bland annat kan ta sig uttryck i att kvinnor

låter andras behov gå före sina egna genom att minska på de personliga utgifterna. Men om man jämför de faktiska inkomsterna med hur man upplever sin ekonomi, är resultaten från den här undersökningen tämligen positiva för kvinnornas del.

Eftersom undersökningen grundar sig på data som innehåller uppgifter om inkomster endast på individnivå, har en separat analys för ensamstående gjorts

för att kontrollera att resultaten håller också då man bortser från boendeform. Tabell 3 visar att både objektiv och subjektiv fattigdom förekommer i högre grad bland kvinnor än bland män, med undantag för den yngsta åldersgruppen, även när man endast beaktar ensamstående. Den multivariata analysen för ensamstående uppvisar också samma mönster som den första analysen (se tabell 2) där samtliga boendeformer beaktats.

Tabell 3. Fattighetsrisken samt oddskvoten för objektiv och subjektiv fattigdom bland äldre ensamstående i Österbotten år 2010

Objektiv fattigdom				
	65-åringar	70-åringar	75-åringar	80-åringar
Kvinnor, %	18,2	20,4	27,7	41,7
Män, %	20,7	11,1	26,3	34,2
Oddsquot (CI)	0,86 (0,40-1,84)	2,05 (0,77-5,43)	1,07 (0,48-2,41)	1,37 (0,65-2,89)
Justerad oddsquot (CI)	1,10 (0,48-2,50)	2,03 (0,74-5,53)	1,13 (0,49-2,65)	1,36 (0,63-2,91)
Kvinnor totalt	109	79	115	128
Män totalt	51	41	30	31
Subjektiv fattigdom				
	65-åringar	70-åringar	75-åringar	80-åringar
Kvinnor, %	48,2	46,6	56,7	48,1
Män, %	58,6	33,3	39,5	47,4
Oddsquot (CI)	0,66 (0,35-1,22)	1,75 (0,88-3,47)	2,01 (0,97-4,18)	1,03 (0,51-2,09)
Justerad oddsquot (CI)	0,77 (0,37-1,58)	1,59 (0,77-3,27)	1,87 (0,86-4,08)	0,97 (0,47-2,02)
Kvinnor totalt	109	79	115	128
Män totalt	51	41	30	31

Fattighetsrisken anger andelen ensamstående fattiga kvinnor och män inom respektive åldersgrupp. Den logistiska regressionsanalysen av könets betydelse för fattigdom har utförts separat för varje åldersgrupp samt separat för objektiv och subjektiv fattigdom. För både objektiv och subjektiv fattigdom har två analyser gjorts. I den första kontrolleras endast effekten av könsvariabeln (framgår i tabellen som oddskvoten för kvinnor i förhållande till män), i den andra kontrolleras effekten av könsvariabeln om man samtidigt beaktar effekten av kontrollvariablerna utbildning, modersmål och hälsa (framgår i tabellen som justerad oddskvot för kvinnor i förhållande till män). Resultaten presenteras som exponenten av B-koefficienten, inom parentes det 95-procentiga konfidensintervallet.

I det stora hela tenderar således resultaten av analysen bekräfta de rön som presenterats i tidigare studier och som visar på en "feminisering" av fattigdomen bland äldre (Lister 2004). Både när det gäller objektiv och subjektiv fattigdom ger resultaten vid handen att kvinnorna löper större risk för fattigdom, även om könsskillnaderna är mindre när det gäller den subjektiva fattigdomen. Trots att skillnaderna mellan äldre österebottniska kvinnor och män tenderar vara ganska stora i fråga om disponibla inkomster, behöver detta inte betyda att skillnaderna i upplevd fattigdom är lika stora. Även om de pekuniära resurserna för äldre kvinnor i regel är mindre än männens, innebär detta inte alltid att de upplever att pengarna inte skulle räcka till i fråga om det som de behöver. I motsvarande grad kan det finnas äldre män som, trots högre inkomster, upplever att pengarna inte räcker till. Detta visar på en av fattigdomsforskningens stora paradoxer; dvs. att det finns en viss diskrepans mellan olika sätt att tolka och mäta fattigdom.

SAMMANFATTNING

Frågeställningarna inför denna undersökning var, huruvida det finns könsskillnader i fattigdom bland äldre österebottningar och vilken betydelse kön vid sidan av andra faktorer i så fall har för dessa skillnader. Undersökningsresultaten kan sammanfattas i fyra huvudpunkter. För det första existerar skillnader i fattigdom mellan könen till de äldre kvinnornas nackdel. För det andra är könsskillnaderna mycket mindre när man ser till den subjektiva fattigdomen än när man beaktar den objektiva. För det tredje minskar fattigdomsrisker ju

yngre pensionärer man studerar, och för det fjärde finns det i de tre lägsta åldersgrupperna fler som upplever sig vara fattiga, än vad de objektivt sett är.

Resultaten styrker våra antaganden om att äldre kvinnor i Östergötland löper en högre risk för att utsättas för fattigdom än äldre män. Likaså stämmer resultaten överens med tidigare forskning, där bl.a. Rantala och Suoniemi (2007) visat att då det gäller den äldre befolkningen i Finland, förekommer fattigdom i högre grad bland kvinnor än bland män. Däremot är det överraskande att könsskillnaderna är mycket mindre gällande subjektiv än objektiv fattigdom. Resultaten kan tyda på att kvinnor och män upplever fattigdom på olika sätt. Det är också oväntat, att de äldre i så stor utsträckning upplever sig vara fattiga, jämfört med vad resultaten för den objektiva mätningen anger.

Bland undersökningens yngsta kvinnor, som sannolikt förvärvsarbetat i högre grad än de äldsta, är andelen fattiga avsevärt lägre, vilket också överensstämmer med tidigare forskning (t.ex. Rantala och Suoniemi 2007). Även för männens del minskar andelen fattiga för varje åldersgrupp då man går från de äldsta till de yngsta, vilket kan ha sin förklaring i att utbildningsnivån är något högre för de yngre. Resultaten från denna undersökning tycks även stöda Alcocks (2006) teori om att sambandet mellan fattigdom och ålderdom inte är en konsekvens av själva åldern, utan av sociala strukturer och en socialpolitik som ökar risken för fattigdom, speciellt efter att man nått pensionsåldern.

Om beskattningsbar inkomst och ägande av bostad betraktas som indikatorer

på ekonomiskt välstånd, är svenskspråkiga i Finland överrepresenterade bland de välbeställda. Ekonomiskt välstånd har också ett positivt samband med rotfasthet. (Saarela 2004.) Därmed kan det finnas skillnader i den ekonomiska situationen mellan äldre i Österbotten och äldre i övriga delar av landet, varför resultaten från denna studie inte direkt kan generaliseras till alla äldre i Finland i motsvarande kohorter. Enkätens ganska låga svarsprocent och det faktum att resultaten för objektiv fattigdom grundar sig på respondenternas egna uppgifter om månadsinkomst, påverkar också undersökningens reliabilitet. Men resultaten kan ändå ge ett stöd för teorin om att kön indirekt påverkar fattigdom, genom de olika mönster för arbetsdeltagande och inkomstbildning som ofta skiljer sig åt mellan kvinnor och män. Resultaten har också visat, att det alltså finns ett svart hål i det finländska pensionssystemet. För många kvinnor karaktäriseras arbetslivet fortfarande av deltidjobb, korttidsanställningar och arbeten inom lågavlönade yrkesområden, faktorer som kommer att påverka storleken på deras pensioner i framtiden. I och med att kvinnor förväntas leva längre än män, samtidigt som pensionärernas andel av befolkningen kommer att öka markant framöver, finns det en risk för att många av framtidens äldre består av kvinnor vars inkomster tangerar existensminimum.

I den här artikeln har vi konstaterat att andelen fattiga kvinnor är större än andelen fattiga män bland äldre i Österbotten och att de äldsta kvinnorna är värst drabbade. Vi har också kommit fram till att könsskillnaderna i subjektiv fattigdom är mycket mindre än könsskillnaderna i objektiv fattigdom, och

att andelen äldre som upplever svårigheter med att få sin ekonomi att gå ihop är större än andelen objektivt fattiga. Av vår undersökning framgår dock inte orsakerna till varför odds för att äldre kvinnor upplever sig vara fattiga, är mycket mindre än odds för att de objektivt sett är det. Artikeln besvarar inte heller frågan om varför så många äldre upplever sig ha svårigheter med ekonomin, jämfört med hur många som objektivt är fattiga. Med tanke på att andelen äldre i samhället ökar och med tanke på hur viktig den subjektiva upplevelsen av en situation är för individens välmående, behövs fortsatt forskning i omständigheterna kring de äldres upplevelser av sin ekonomiska situation.

FOTNOTER

¹ Denna artikel baserar sig på huvudförfattarens magisteravhandling våren 2012. Huvudförfattaren önskar tacka Högskolestiftelsen i Österbotten för dess understöd av tjänsten som doktorand i socialpolitik vid Åbo Akademi. Författarna vill också tacka professor Jan Saarela för värdefulla kommentarer och två anonyma referees för konstruktiv kritik.

² Undersökningen baserar sig på data från GERDA-projektet (se närmare <http://web.novia.fi/gerda/>) vilket finansierats av Europeiska kommissionen via dess Interreg-program Botnia Atlantica, Österbottens landskapsförbund, Umeå stad i Sverige, samt projektparterna Åbo Akademi, Yrkes-högskolan Novia och Umeå universitet i Sverige. Författarna vill rikta ett stort tack till projektet för detta.

³ De ursprungliga frågorna jämte svarsalternativ för ålder samt de kontrollvariabler vi använt oss av i den här undersökningen löd i GERDA-enkäten enligt följande: 5. Ålder: "Vilken är Din ålder?" 1=65 år (född 1945), 2=70 år (född 1940), 3=75 år (född 1935), 4=80 år (född 1930)

1. Kön: "Är Du kvinna eller man" 1=kvin-

na, 2=man

7. Utbildning: ”Vilken skolutbildning har Du? Ange högsta utbildning.”

1=mindre än 6 års folkskola, 2=folkskola, mellanskola (max 9 år), 3= flickskola

(realskola)/pojkskola, 4=folkhögskola 5=yrkesskola, facklig skola, 5=studentexamen,

6=universitets- eller högskoleutbildning

4. Modersmål: ”Vilket är Ditt modersmål?”

1=svenska, 2=finska, 3=annat

6. Boendesätt: ”Bor du ihop med någon (flera alternativ möjliga)?” 1=make/maka/sambo,

2=syskon, 3=barn, 4=barnbarn, 5=annan släkting, 6=någon annan, vem? 7=Nej, jag är

särboende, 8=Nej, jag bor ensam

34. Hälsa: ”I allmänhet, hur skulle Du vilja säga att Din hälsa är?” 1=utmärkt, 2=mycket

god, 3=god, 4=någorlunda, 5=dålig

LITTERATUR

Ahonen, Kati (2011) Eläkeikäisten toimeentulo eurooppalaisessa vertailussa. I Mikko Kautto (red.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/20011. Helsinki: Eläketurvakeskus, 127–144.

Ahonen, Kati (2006) International Comparison of Pensioners' Disposable Income. I Hannu Uusitalo (red.) Pensions and Pensioners' Disposable Income, Trends in 1990–2005. Finnish Centre for Pensions, Reports 2006:2. Helsinki: Finnish Centre for Pensions, 123–142.

Ahonen, Kati & Bach-Othman, Jarna (2009) Vanhuusköyhyyden jäljillä – kotitalouden rakenteen merkitys sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin kahdeksassa EU-maassa. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2009:8. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Alcock, Pete (2006) Understanding Poverty (3:e upplagan). Hampshire: Palgrave Macmillan.

Bianchi, Suzanne (1999) Feminization and Juvenilization of Poverty: Trends, Relative Risks, Causes, and Consequences.

Annual Review of Sociology, 25: 307–333.

Brady, David & Kall, Denise (2008) Nearly Universal, but Somewhat Distinct: The Feminization of Poverty in Affluent Western Democracies, 1969–2000. Social Science Research 37 (3), 976–1007.

European Social Situation Observatory (u.å.) <http://www.socialsituation.eu/monitoring-report/poverty/subjective-and-objective-poverty>. Hämtad 2 april 2013.

Europeiska kommissionen (u.å.) http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Living_conditions_statistics Hämtad 20 december 2010.

Finlands officiella statistik (2008) Inkomstfördelningsstatistik. Inkomstskillnader, Internationell jämförelse. Helsingfors: Statistikcentralen. http://www.stat.fi/til/tjt/2008/01/tjt_2008_01_2010-01-26_tie_001_sv.html. Hämtad 17 februari 2014.

ISSN=1799-1323. inkomstskillnader (internationell jämförelse) 2008. Helsingfors: Statistikcentralen. http://www.stat.fi/til/tjt/2008/01/tjt_2008_01_2010-01-26_tie_001_sv.html. Hämtad 17 februari 2014

Gordon, David & Spicker, Paul (1998) I Paul Spicker, Sonia Alvarez Leguizamón & David Gordon (red.) The International Glossary on Poverty. CROP International Studies in Poverty Research. London: Zed Books.

Gough, Orla (2001) The Impact of the Gender Pay Gap on Post-retirement Earnings. Critical Social Policy 21, 311–334.

Gustafsson, Björn & Uusitalo, Hannu (1990) The Welfare State and Poverty in Finland and Sweden from the mid-1960s to the mid-1980s. Review of Income and Wealth 36 (3), 249–266.

Herberts, Kjell (2011) Gerda Botnia 2010: Metod & material. Intern rapport.

Immervoll, Herwig & Richardson, Linda (2011) Redistribution Policy and Inequality Reduction in OECD Countries: What Has Changed in Two Decades? OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 122. Paris: OECD.

Jallinoja, Riitta (1983) Suomalaisen nais-

- asialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisen elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Helsinki: WSOY.
- Jallinoja, Riitta (1991) *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Julkunen, Raija (1994) *Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä*. I Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (red.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–201.
- Julkunen, Raija (2003) *Naiset ja miehet*. I Tuula Helne, Raija Julkunen, Jouko Kajanoja, Sini Laitinen-Kuikka, Tiina Silvasti & Jussi Simpura (red.) *Sosiaalinen politiikka*. Juva: WSOY, 363–387.
- Jääntti, Markus & Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (1996) *From Marginalism to Institutionalism: Distributional Consequences of the Transformation of the Finnish Pension Regime*. *Review of Income and Wealth* 42 (4), 473–491.
- Kabeer, Naila (2003) *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and the Millennium Development Goals: A Handbook for Policy-makers and Other Stakeholders*. Ottawa: Commonwealth Secretariat.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Khandker, Shahidur & Haughton, Jonathan (2009) *Handbook on Poverty and Equality*. Washington, DC: World Bank Publications.
- Kautto, Mikko (2011) *Kasvun kausi: eläkkeensaajat ja eläketurva 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä*. I Mikko Kautto (red.) *Eläkkeet ja eläkkeensaajien kehitys 2000–2010*. Helsinki: Eläketurvakeskus, 145–155.
- Kautto, Mikko & Palomäki, Liisa-Maria & Rantala, Juha & Tuominen, Eila (2009) *Eläkeläisten tulot ja kokemukset toimeentulosta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (3), 290–302.
- Lister, Ruth (2004) *Poverty*. Cambridge: Polity Press.
- Middleton, Sue (2002) *Transition into Retirement*. I Matt Barnes, Christopher Heady, Sue Middleton, Jane Millar, Fotis Papadopoulos, Graham Room & Panos Tsakoglou (red.) *Poverty and Social Exclusion in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 123–145.
- OECD (2011) *Old-age Income Poverty. I Pensions at a Glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries*. OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2011-28-en. Hämtad 15 april 2011.
- Orloff, Ann Shola (2009) *Gendering the Comparative Analysis of Welfare States: An Unfinished Agenda*. *Sociological Theory* 27 (3), 317–343.
- Palomäki, Liisa-Maria (2011) *Eläkeläisten kokemukset toimeentulosta*. I Mikko Kautto (red.) *Eläkkeet ja eläkkeensaajien kehitys 2000–2010*. Helsinki: Eläketurvakeskus, 113–126.
- Rantala, Juha (2011) *Eläkeläisten toimeentulo*. I Mikko Kautto (red.) *Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011*. Helsinki: Eläketurvakeskus, 79–112.
- Rantala, Juha & Suoniemi, Ilpo (2007) *Eläkeläisten toimeentulo tulonjaon kokonaisuudessa*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2, *Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia* 105. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Ritakallio, Veli-Matti (1994) *Köyhyys Suomessa 1981–1990*. Helsinki: Stakes.
- Rowntree, Seebohm (1901) *Poverty: A Study of Town Life*. London: The Policy Press.
- Saarela, Jan (2004) *De förmögna finlandssvenskarna?* *Janus*, 12(1), 80–96.
- Shaw, Lois B & Lee, Sunhwa (2005) *Growing Old in the US: Gender and Income Adequacy*. I Agneta Stark, Nancy Folbre & Lois B. Shaw (red.) *Explorations Gender and Aging: Cross-national Contrasts*. *Feminist Economics* 11(2), 163–197.
- Smeeding, Timothy M & Sandström, Susanna (2005) *Poverty and Income Maintenance in Old Age: A Cross-National View of Low Income Older Women*. Luxembourg Income Study Working Paper Series, Working Paper No. 398.
- STM. (2009). *Suomen kansallinen toimintasuunnitelma 2009*. Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan teemavuosi 2010 kansallinen

- toimeenpanoryhmä. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=336356&name=DLFE-9225.pdf. Hämtad 29 juni 2012.
- Tuominen, Eila & Nyman, Heidi & Lampi, Jukka (2011) Eläkkeiden reaalin kehitys vuosina 2000–2010. I Kautto, Mikko (red.) Eläkkeet ja eläkesaajien toimeentulo 2000–2010. Helsinki: Eläketurvakeskus, 45–78.
- UN Women (u.ä.) <http://www.unwomen.org>. Hämtad 4 maj 2011.
- Wentjärvi, Annika & Sund, Maria & Pellfolk, Tony (2012) Hälsa och livsvillkor bland äldre i Kvarkenregionen baserat på GERDA Botnia-enkäten 2010. I Susanne Jungerstam, Mikael Nygård, Birgitta Olofsson, Tony Pellfolk & Maria Sund (red.) Äldres värdighet, delaktighet och hälsa: Resultat från GERDA Botnia-projektet. Novia publikation och produktion, serie R: rapporter 4/2012. Vasa: Yrkeshögskolan Novia, 12–25.
- YLE (2013). Isoja eroja miesten ja naisten eläkkeissä - Kauniaisissa miehillä tuplaeläke. Ylen uutiset, 2.4.2013. http://yle.fi/uutiset/isoja_eroja_miesten_ja_naiisten_elakkeissa_-_kauniaisissa_miehilla_tuplaelake/6556832. Hämtad 3 april 2013.